IL-MALTI

QARI LI TOĦROĠ *IL-GĦAQDA TAL-KITTIEBA TAL-MALTI*

IT-TIENI KTIEB TA' L-1928

IL-BELT (VALLETTA)

II

Minn Fomm-ir-riħ ingħaddu minn ħdejn il-Knisja tal-Pilar u naqbdu t-triq ta' l-Isqof. Ħdejn il-pjazza dik il-kantuniera jgħidulha *Tal-Fama*. Mnejn ġie dal-laqam? F'tarf il-pjazza, fi żmien is-sultan Verdala, twaqqaf plier u fuqu lupu tal-ħaġar iżomm l-arma tas-sultan, u dan biex ifakkar li s-sultan, dik is-sena, kien laħaq Kardinal. (1588). Mita dal-plier biż-żmien ittiekel, il-Balì Verdelin, neputi tas-sultan, waqqfu mill-ġdid (1672). Il-plier bil-Fama tas-sultan Verdala baqa' wieqaf għal żmien twil, imma mita ġġarraf it-tieni darba ħadd ma ħaseb jarġa' jibnih, u fil-Kantuniera ma baqâx ħlief l-isem *Tal-Fama*.

Min twieled tletin sena îlu jismagħhom isemmu il-kafè tar-Reġina qalb is siġar ta' ħdejn il-palazz, imma dal-ġnien ma rahx b'għajnejh. Fl-1858, fi żmien il-gvernatur Le Marchant sar ħafna tibdil fil-Belt. Ix-xatt, fejn hu il-lum is-suq tal-ħut, jissejjaħ *"fuq il-ġgant"* għax f'nofs dik il-wesgħa kien hemm għajn kbira bix-xbieha ta' Nettunu, alla tal-baħar, minsuba fuqu, li in-nies kienet tgħidlu *"il-ġgant"*. Le Marchant ħaseb li din l-istatwa tal-bronż, xogħol minn l-isbaħ, kienet aktar tixraq il-palazz inkella x-xatt u għalhekk ġagħal li tinħatt il-għajn u l-ġgant jitqiegħed fil-bitħa tal-Palazz fejn jinsab sal-lum.

Il-wesgħa ta' quddiem il-*Bibliotheca* kienet għar-wiena u l-gvernatur ħaseb malajr jonsob statwa f'nofsha.

U l-istatwa mnejn? Le Marchant ma ħasibhiex darbtejn. F'nofs il-Forti Manwel kien hemm l-istatwa tal-bronż tas-sultan Manoel. "Dnub", qal il-gvernatur, "statwa bħal din ma jaraha ħadd magħluqa fil-forti. Fil-pjazza tal-Palazz iżżejjen belt." Hekk is-sultan Manoel sab ruħu il-Belt. Ma' dwaru sar ġnien tal-larinġ imdawwar b'rixtellu tal-ħadid u ma' ġenbu, lejn il-palazz, għajn bil-vaska tawwalija u lejn il-loġoġ intrama kafè nofs-tond bi twieqi kbar u mwejjed tar-rħam barra u fuq il-bieb kitba bil-Franċiż "*Cafè de la Reine*".

Dal-ġnien tal-larinġ f'nofs il-Belt kien fih daqqa ta' għajn! Fl-1887, ir-Reġina Vittoria għalqet ħamsin sena issaltan u biex isir xi ħaġa b'tifkira ta' dan, il-gvern tagħna raġa' naddaf il-wesgħa ta' ħdejn il-palazz; is-siġar inqalgħu u s-sultan Manoel, bħal raġel tajjeb, telaq kutu kutu mill-Belt u ntasab f'ras il-Mall. Floku twaqqfet l-istatwa tar-reġina li hemm il-lum. Il-Kafè baqa' wieqaf sal-1914.

Quddiem it-tijatru, ħdejn Puturjal, kien hemm bini kbir, bħal tarzna, imsejjaħ *il-Fjank* jew il-*Ferrerija*. Bini ta' żmien is-slaten, bejn it-triq tal-Fjank (Strada Fianco) u Strada Mezzodì, li baqa' wieqaf sas-sena 1876. It-tijatru, mibni fl-1860-66, inħaraq fil-25 ta' Mejju 1873. Biex jarġa' jintrama flus ma kienx hemm fil-kaxxa, għalhekk il-Gvern ħaseb li jbiegħ il-bini tal-Ferrerija. Din inbagħad inħattet u flokha bena djar is-sur Butigieg.

Fuq ix-xellug tal-Ferrerija kien hemm dik il-għajn li issa tinsab ħada d-dħul tal-Vapur ta' l-art, l-ewwel għajn li twaqqfet il-belt. F'nofsha hemm minquxa ix-xemx u taħtha l-kitba "*omnibus idem*" li tfisser "*lil kullħadd xorta waħda.*"

Minn Strada Brittanica, ħdejn il-Knisja ta' San Franġisk, kont dari tara' kolonna twila 70 pied fuq is-sur li jâti għal fuq Marsamxett. Din kienet il-kolonna

b'tifkira tal-Gvernatur Ponsonby, imwaqqfa fl-1838. Il-lum ma baqâx ħlief il-maqgħad tagħha għax fl 1874 waqqgħetha sajjetta.

Strada Sant'Ursola, taħt il-Barrakka ta' fuq, dik it-triq tat-taraġ kienet dari tissejjaħ *"it-triq tal-Gran Viskont"*—għax hemm kien igħammar il-Gran Viskont ta' żmien l-Ordni li kien jikkmanda l-Pulizija.

It-triq ta' ħdejn il-knisja ta' San Pawl kienu jgħidulha *"It-triq tal-Masri"*; jiġifieri it-triq tal-qoton ta' l-Eġittu, għax l-Eġittu jissejjaħ bil-malti u bil-għarbi *"il-Masar"*. Bosta għadhom jiftakru l-ħwienet f'dik it-triq bil-ġżari tal-ħajt imdendla fil-bieb.

It-taraġ ta' wara s-suq (Strada Teatro) kien magħruf bħan-*"niżla tat-tiġieġ"* għax it-triq kienet maħnuqa b'gaġeġ, oqfsa, gallinari, b'kull xorta ta' tjur, tiġieġ, papri, dundjani, ħaġel u qtajja' ta' għasafar. Lil Venitra, bejjiegħ minn l-aqwa, f'dik il-kantuniera, kien jafu kullħadd.

Min għadu jsemmi *"in-niżla tal-kalzrati"* jew *"in-niżla tal-ganċ"*? Taħt il-Kistlanija l-qadima (Strada San Giovanni) li dari kienet il-Qorti, kien hemm il-bieb mnejn kienu joħorġu l-kalzrati. Il-lum hemm l-uffizzju tal-gass. Il-Kalzri nbidel imma l-isem tat-triq baqa'.

Kienet tissejjaħ *"iż-żenqa"* dik in-nitfa ta' niżla li tâti għas-sur ta' *Haistings*. Żenqa, tfisser triq bil-għarbi, u fil-Marokk it-triqat kollha żenqiet, għax dak l-isem tagħhom.

Dawn l-ismijiet li kienu l-aktar f'ħalq in-nies fiż-żmien l-imgħoddi, bil-ftit il-ftit, dak li nafu l-lum uliedna ma jiftakruhx, għax ħelu-ħelu it-tibdil sejjer dejjem. Tfal, konna nilgħabu ħdejn il *"ġinnastika"* (gymnasium) quddiem Kastilja, il-lum il *"ġinnastika"* inħattet u tala' il-*Vernon Institute*. Hott u ibni u l-warrani jintesa, hekk kien minn dejjem u hekk għad ikun.

T. Z.